

УДК78.071.1(569.4)(092)
DOI 10.34064/khnum2-38.06

Золотарьова Наталя Сергіївна

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського,
кандидат мистецтвознавства, доцент
кафедри спеціального фортепіано
e-mail: natalyazolo@meta.ua
ORCID iD:0000-0001-9768-248X

Життєтворчість Й. Дорфмана: шлях до самопізнання

Йосеф Дорфман – видатний ізраїльський композитор, піаніст, диригент, педагог і громадський діяч, творчість якого до сьогодні не ставала об'єктом дослідницької інтерпретації в Україні. Останнє обумовлює новизну пропонованого дослідження, як і вивчення витоків доробку Й. Дорфмана, його спадщини загалом та її жанрово-стильової парадигми зокрема. Метою статті є створення періодизації життєтворчості Й. Дорфмана та розгляд найбільш значимих його творів. У підсумку аналізу життєтворчості митця здійснена її періодизація згідно з біографічним, географічним, віковим та творчо-еволюційним критеріями. Перший період (1940–1958, Одеса–Узбекистан–Одеса) – дитинство; другий (Одеса, 1958–1968 – Москва, 1968–1972) – становлення; третій період (1973–2006, Ізраїль) – творча зрілість – кульмінаційна зона життєтворчості митця, коли єврейська тема стала магістральною у його доробку, а його досягнення в різних галузях музичної культури були визнані світовою академічною спільнотою.

Ключові слова: *ізраїльська композиторська школа; Й. Дорфман; жанр; стиль; композитор-виконавець; педагог-просвітник.*

Постановка проблеми.

Ім'я *Йосефа Дорфмана* (1940, Одеса, Україна – 2006, Лос Анжелес, похований у Тель-Авіві, Ізраїль) маловідоме в нашій країні, хоча розпочав митець свій шлях саме в Україні, а його композиторський доробок, надзвичайно великий і розмаїтий, містить понад 200 різножанрових творів, які отримали визнання у світі. Крім того, Й. Дорфман був дотичний, разом з Й. Талем (1910, Пінне, Польща – 2008, Єрусалим, Ізраїль), М. Копитманом (1929, Кам'янець-Подільський,

Україна – 2011, Єрусалим, Ізраїль), Н. Шерифом (1935, Рамат-Ган – 2018, Тель-Авів) до створення сучасної ізраїльської композиторської школи. Отже, вивчення витоків творчості Й. Дорфмана, його спадщини загалом та її жанрово-стильової парадигми зокрема є важливим завданням музичної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До сьогодні ані в ізраїльському, ані у вітчизняному музикознавстві не існує комплексного дослідження творчості й особистості видатного митця ХХ – початку ХХІ століття – Й. Дорфмана. Серед поодиноких спроб виконання в Україні творів ізраїльського композитора, що отримали відгуки музичної критики, назвемо дві: в Одесі і Києві. Перша – на фестивалі «Два дні та дві ночі нової музики» в рідному місті Й. Дорфмана – Одесі, де ця подія була висвітлена в газеті «Тиква – Ор sameах» 23 квітня 2008 року (Раух, 2008). У статті К. Раух ідеться про презентацію як власне творівкомпозитора – «Зачарований клезмер», «Кол Нідрей» у виконанні М. Зоріна, «Трію пам'яті Дмитра Шостаковича» з одеським ансамблем «Гармонія світу», – так і тих, що або отримали премію конкурсу імені Й. Дорфмана – «Pontd'arc» Сивана Ельдара, або присвячені митцю – «The Odessa trio» Офера Бен-Амотса. Друга – у Києві 18 вересня 2019 року на фестивалі камерної музики «Квінто-Фест», де прозвучали твори Й. Дорфмана і його учня О. Бен-Амотса. Про виконання «Трію пам'яті Д. Шостаковича» Й. Дорфмана музичний критик Ю. Бентя зазначила: «сім частин трію, крім піаніста Романа Лопатинського <...>, виконували скрипаль Андрій Павлов і віолончеліст Артем Полуденний. Їх зіграний ансамбль іноді справляв враження справжнього камерного оркестру <...>. І нехай у цій музиці є чимало від притчї, проповідництва, багато молитовних епізодів, це лише додає їй відчуття повнокровної, багатой на різні емоції реальності» (Бентя, 2019). У статті Ю. Бенті, однак, є неточності, зокрема, йдеться про те, що Й. Дорфман був учнем Д. Шостаковича. Це не відповідає дійсності, бо ізраїльський митець справді обожнював цього геніального композитора, але ніколи не був його учнем. Загалом

звучання музики Й. Дорфмана в Україні є надзвичайно важливим для осмислення його творчості та розуміння її стильової парадигми.

Мета цієї статті – створити періодизацію життєтворчості видатного ізраїльського композитора Й. Дорфмана, розглянути найбільш значимі твори з його спадщини.

Методологія дослідження. Застосований біографічний метод для вивчення життєвого шляху композитора; історико-контекстуальний – для виявлення досягнень Й. Дорфмана в контексті музичного мистецтва Ізраїлю; ціннісний метод, який дозволяє осмислити світогляд митця в аспекті духовного сприйняття світу; жанрово-стильовий – для висвітлення здобутків композитора з погляду жанрової палітри творчості та її стильової парадигми.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для створення періодизації життєтворчості Й. Дорфмана належить виробити критерії, що дозволять виявити особливості кожного з її етапів, відтворити композиторський шлях, педагогічну й виконавську діяльність митця у взаємодії з обставинами його особистого життя, віковими змінами та подіями, які відбувалися в соціумі. Період – це «відносно однорідний комплекс явищ, за якими стоять процеси оволодіння законами композиторського фаху, що підкорюються особливостям індивідуального художнього світобачення» (Савицька, 157–158). Щодо розподілу композиторської життєтворчості на періоди зазначимо, що їх часові рамки є достатньо відносними.

У створенні «біографічного сценарію», за яким розгортались життя і творчість Й. Дорфмана, доцільно спиратися на дослідження в сфері вікового музикознавства Н. Савицької (2008). Науковиця зазначила, що структурування «біографічного сценарію відбувається за законами драми, фази якої: пролог, епілог, розвиток, кульмінація, розв'язка» (Савицька, 2008: 214). Серед критеріїв, за якими Н. Савицькою досліджувались численні біографічні сценарії, виокремимо біографічний, віковий, географічний, еволюційно-творчий тощо. Для створення періодизації життєтворчості Й. Дорфмана звернемося до публікацій в Інтернеті, що висвітлюють виконання його творів, до спогадів

дружини композитора, учнів та колег митця, до його композиторської спадщини.

Перший період – дитинство (1940–1958, Одеса – Узбекистан – Одеса). Йосеф Дорфман народився в Україні, в Одесі 1940 року. Після закінчення війни сім'я, яка протягом воєнних дій перебувала в евакуації в Узбекистані, повернулася до Одеси. Коли у п'ятирічного Йосефа виявилися непересічні музичні здібності, напрям його життєвого шляху був визначений. Талановитий хлопець вступив до відомої музичної школи імені П. С. Столярського, яку блискуче закінчив 1958 року. У школі він навчався не тільки гри на фортепіано. До цього періоду належать і перші власні композиції, що написані, з одного боку, під впливом молитов, які він чув від батька та в одеських синагогах, з другого – у них відбивається й українська пісенність. У 12 років юнак уже створював композиції для фортепіано та голосу. Його дитячий цикл «Забавки» (1952) був виданий 1969 року! І саме цей фортепіанний цикл містить композицію «Хоровод», у якій виразно звучать інтонації українського фольклору.

Слід зазначити, що хоч батьки Йосефа Дорфмана і не були музикантами, по батьківській лінії в їхньому роду були відомі рабини й кантори, зокрема Лейб Шапіро – керівник синагогального хору в Тульчині, твори якого увійшли до Антології єврейської музики. Отже, єврейська музика, що постійно звучала в будинку його батьків, чудові співи канторів у синагогах Одеси, твори українських композиторів, які він грав, українські народні пісні лишили незабутні враження в душі юнака. Отже, дитинство і навчання в музичній школі визначимо як перший період життєтворчості Й. Дорфмана.

Другий період – становлення (Одеса, 1958–1968 – Москва, 1968–1972) розпочався під час навчання в Одеській консерваторії в класах фортепіано професорки М. Старкової і композиції професора О. Когана. Саме у цих двох іпостасях – виконавця і композитора – продовжився розвиток Й. Дорфмана як музиканта. Він закінчив консерваторію 1963 року, і з цього ж року починається його педагогічна діяльність в *Alma Mater*, де молодий фахівець почав викладати історію

музики. Жага нових знань, тяга до незвіданого, постійна праця і прагнення до самовдосконалення – риси, що були притаманні особистості Й. Дорфмана протягом його життя. Тому природним було його рішення оволодіти ще однією професією – диригента. Успішне навчання на диригентському факультеті з 1963 по 1965 рік сприяло опануванню тонкощів професії, що стало в нагоді в його подальшій творчій кар'єрі.

За часи навчання і викладання в Одеській консерваторії Й. Дорфман написав низку творів, зокрема: фортепіанний цикл із семи п'єс «Блискітки» (1958–1959, виданий 1964 року), «Кадіш» пам'яті матері для скрипки *solo* (1965), «Дивертисмент» для струнного оркестру (1967), Сонату для фортепіано № 1 (1967, видана 1993 року). І якщо «Кадіш» містить єврейські тематичні інтонації, то в «Блискітках» і Сонаті № 1 відчутні українські мотиви.

Соната № 1 для фортепіано містить дві частини. У першій частині, *Adagio*, композитор створює мелодичні лінії речитативного характеру з вільною ритмічною пульсацією. Короткі фрази з широкими інтервалами, розділені паузами, підкреслюють «інструментальність» інтонування. Такти 7–12 створюють певний сполучний епізод, побудований на матеріалі іншого роду: навмисне повторення короткого (з двох нот) мотиву, з різкими акордами, що повторюються всередині одного такту. Контрастом звучить секунда в контроктаві, що двічі з'являється без підготовки (т. 8, 10). Після ще декількох, зовнішньо не пов'язаних між собою коротких фрагментів, починається розгорнутий (середній) епізод (т. 13–14), побудований на поступовому низхідному русі з повторенням певного інтонаційного зерна. Цей епізод не має ніяких метроритмічних рамок і йде без позначення тактових рисок. Його фрагментарність підкреслює відсутність завершення й безпосередній перехід до початку нового розділу: далі варіюються ті ж короткі побудови, які звучали раніше. Початковий епізод нагадує про себе у т. 20–23, 26–27, 30–34, 49–51, між ними вкрапляються варіанти інших звукоутворень: т. 9 явно перегукується з т. 15, 7 т. – прообраз 35-го, т. 44–46 є ремінісценцією середнього епізоду... Від т. 37 починається

побудова, що нагадує віртуозну середину, але, вірогідніше, її треба розглядати як початок коди.

Таким чином, при всій зовнішній строкатості тематичного матеріалу, можна вибудувати певний тип структури, яку визначимо як тричастинну форму з елементами варіативності (*Схема 1*):

Схема 1. *Структура 1 частини Сонати № 1 Й. Дорфмана.*

A			B	A ₁			Coda
a	b	c		c	a	b	
1–6,	7–8,	9–12	13–14	16–19,	20–33,	35–36	37–51

Друга частина, *Allegro moderato*, створена в сонатній формі. Її лейтрим (шістнадцятка і восьма з крапкою), який виник ще в першій частині, у другій використовується як основна деталь теми, з якої ця частина і починається. Тема являє собою період з двох речень (6 т. + 3 т.). Чіткий маршовий ритм у поєднанні з низьким регістром створює відчуття похмурої безвиході та готує до майбутніх драматичних колізій.

У т. 10 з проведення головної теми починається розгорнутий сполучний розділ, у якому з'являються нові тематичні утворення: тріольний і синкопований ритми, на тлі яких формується ламана мелодія рівними чвертями, що рухається широкими інтервалами (навіть є секста через дві октави), власне тріолі також доволіно перекидаються з нижнього регістру фортепіано до високого. Разом це створює враження вільної винахідливої «строкатості», після чого має природно сприйматися подальше різноманіття коротких, різних за засобами виразності фрагментів: тут і пасажі шістнадцятими (тт. 28–29), і ритмічні нагадування про головну тему, і рівні чверті з тт. 23–27, і натяк на поліфонію у тт. 36–37.

У тт. 38–39, 41–43 композитор застосовує ще один новий прийом – акордову фактуру. Можна припустити, що йде вільна імпровізація, покликана об'єднати розрізнені тематичні уривки, надаючи їм певної функції: підготовки нової теми, що типово для сполучних епізодів.

В т. 49 з'являється побічна тема, і тут задум автора остаточно прояснюється. На зміну мозаїчності і «випадковості» появи попередніх побудов приходить давно очікувана стабільність: композитор створює широку розгорнуту мелодію, де відчутні українські мотиви, плавність якої не порушують широкі стрибки. Ліричний характер теми підкреслює ритмічно сталий супровід: арпеджовані тріолі в лівій руці.

Наступний епізод (тт. 57–73) поєднує типове для стилю Й. Дорфмана розмаїття фактурних прийомів: синкопи, стрибки, «перегукування», невеликий акордовий фрагмент, неочікувані паузи – усе це підготовлює великий розділ, який визначимо як розробку (тт. 74–134).

Основним «будівельним матеріалом» для розробки стали вже використовувані раніше тріолі з великою кількістю дисонансів, що створює враження певної еkleктики, стихійності, яка набирає сили в процесі руху, що не знає перешкод.

Починаючи з т. 86, тріолі стають акордовими, що позначає другий етап розвитку: акорди стають все більш насиченими, але замість очікуваного вибуху – низка окремих нот рівними чвертями, збагачених треллю, що частково знімає напругу. Нагадуванням про середній розділ першої частини є тт. 107–116, де застосований хвилеподібний рух шістнадцятими, що створює ліричний настрій, але це лише невеликий перепоочинок перед поверненням драматичний подій. Знову тривожно пульсують акорди тріолями, ритмічні «перебивки» посилюють напруження. У тт. 128–134 настає певний перелом, коли на *pp* звучить синкопований дисонантний повільний хорал: сліди бурі, відгуки потрясінь та одночасна підготовка наступного розділу.

З т. 135 починається проведення побічної теми – початок дзеркальної репризи. Тема перекидається з регістру до регістру, що надає їй «всеохоплюючого» характеру: це вже не просто лірика, а ніби частина загального життєвого процесу, від активності якого неможливо відійти надовго. Головна партія з'являється у т. 148; не обмежуючись точним проведенням, у репризи вона суміщає функції головної партії та коди й піддається активному розвитку. У процесі цього розвитку

За часів навчання в аспірантурі відбулося декілька важливих подій. Перш за все, одруження 1969 року з Лілі Перельман, студенткою-піаністкою, у шлюбі з якою він прожив усе життя.

Другою важливою подією стало запрошення аспіранта Й. Дорфмана, завдяки його непересічному таланту, до роботи на кафедрі композиції Державного музично-педагогічного інституту імені Гнесіних, де він працював з 1969 до 1972 рік.

Третьою подією став захист у 1971 році кандидатської дисертації, присвяченої П. Гіндеміту, творчість якого він глибоко шанував. Підкреслимо, що вивченням і пропагуванням музики П. Гіндеміта він займався протягом усього життя: від прем'єрного виконання сонати німецького композитора на концерті в Одеській музичній школі імені П. С. Столярського до проведення за його ініціативою міжнародної конференції, присвяченої творчості П. Гіндеміта, в Ізраїлі.

Наприкінці 1960-х – початку 1970 років молодий талановитий композитор написав низку творів, зокрема, другу фортепіанну Сонату (1969), Концерт для фортепіано з оркестром (1969, виданий 1981 року), Сонату для скрипки і фортепіано (1970), Партиту для струнного квартету (1970, з присвятою Г. Літинському), «Увертюру» для симфонічного оркестру (1971), чотири «Балади» для баритону і фортепіано на вірші Ф. Війона (1972) та ін. Вочевидь, жанровий діапазон «московського етапу» другого періоду творчості Й. Дорфмана розширився. Його твори звучали на концертній естраді у виконанні талановитих молодих музикантів, зокрема піаніста О. Наседкіна, й отримували схвальні відгуки видатних композиторів: Д. Шостаковича, А. Хачатуряна тощо. Але пошуки Й. Дорфмана в галузі музичного авангарду не віталися владою, та й взагалі в 70 роки політична ситуація у Радянському союзі погіршувалася. Після хрущовської відлиги починалася епоха «застою», епоха Брежнєва, і чимало прогресивно налаштованих митців виїхали за кордон. Ба більше. Саме в ці роки відбулася масова репатріація євреїв з СРСР. Багато музикантів, режисерів, акторів були змушені виїхати, оскільки лишилися без роботи. Й. Дорфман, який відмовлявся писати твори на замовлення, які б подобалися владі,

читав лекції про сучасну західну музику, захоплювався А. Шенбергом, писав твори, де віддзеркалювалися новітні, авангардні, течії, 1972 року теж втратив роботу в Державному музично-педагогічному інституті імені Гнесіних. І, як згадувала дружина композитора Л. Дорфман, нині професор *Zubin Metha Music School* Університету в Тель-Авіві, коли ректор інституту імені Гнесіних наприкінці навчального року запропонував Й. Дорфману як висококваліфікованому фахівцю їхати працювати до Магадану, щоби піднімати там рівень композиторської школи, музикантом було прийняте рішення залишити СРСР, і 1973 року вони з дружиною виїхали до Ізраїлю.

Таким чином, другий період життєтворчості Й. Дорфмана, відповідно географічному критерію, може бути розподілений на два нерівнозначних етапи: одеський (1958–1968) і московський (1968–1972).

Третій період – творча зрілість (1973–2006, Ізраїль). Життя на «землі обітованій» після переїзду складалося непросто. Незважаючи на затребуваність Й. Дорфмана як музиканта, виникли певні проблеми через незнання мови, що заважало йому почати викладацьку діяльність. Тому в цей час він присвятив себе виконавству. Спочатку в ролі диригента оркестру «Солісти Єрусалиму», а після його розпаду через початок війни Судного дня – зосередився на піанізмі. Його успіхи були настільки значними, що наприкінці 1973 року він уже мав записи на радіо, грав із симфонічним оркестром.

Й. Дорфман досить швидко отримав підтвердження диплома кандидата мистецтвознавства, що мало вагоме значення як для нього, так і для достатньо молодій ізраїльській музичній освіті. Отже, уже восени його запрошують до викладання теоретичних дисциплін в Академії музики імені С. Рубіна в Тель-Авіві.

Кар'єра Й. Дорфмана в Ізраїлі розвивалася за чотирма напрямками. Перший з них – викладацька діяльність. Його педагогічний талант, енциклопедичні знання сприяли тому, що вже 1981 року він очолює кафедру, якою керує до 1985 року. Керує настільки успішно, що 1985 року його обирають ректором Академії! Таким чином, відбулося визнання Й. Дорфмана як непересічного викладача й блискучого

організатора навчального процесу. І не тільки в Ізраїлі. У 90 роки слава про нього як композитора і викладача поширюється по всьому світу – він стає запрошеним професором відомих музичних закладів вищої освіти, зокрема Вищої школи музики (Франкфурт-на-Майні, Німеччина), Колумбійського університету (Нью-Йорк, США) та ін. Свідченням досягнень Й. Дорфмана в музичній педагогіці є і його учні, відомі композитори Аві Мограбі, Урій Едельман, Офер Бен-Амотс.

Другий напрям кар'єрного розвитку видатного музиканта – виконавська діяльність, що розпочалася з перших днів перебування в Ізраїлі й тривала до останніх миттєвостей його земного існування, бо він помер в Лос-Анджелесі 2006 року в антракті концерту, де виконував з колегами «Тріо пам'яті Д. Шостаковича».

Як виконавець, він виступав у трьох іпостасях: піаніст, диригент, ансамбліст. І скрізь досягав довершеності! Його унікальне виконавське бачення спиралося на композиторське мислення. Бездоганий піанізм і оригінальні інтерпретації творів підкорювали публіку в Європі, США і, безумовно, в Ізраїлі.

Третій напрям – музично-просвітницька, громадська діяльність. З 1985 до 1989 року Й. Дорфман очолює Спілку композиторів Ізраїлю, організовує низку фестивалів, де пропагується сучасна, зокрема ізраїльська, музика: у Литві (Вільнюс, 1992), Україні (Одеса, 1993), Росії (Санкт-Петербург, 1995) тощо (Йосеф Дорфман: відроджена єврейська класична музика, 2013). Так, для міжнародного фестивалю єврейської музики у Вільнюсі (1992) Й. Дорфман створив масштабний вокально-симфонічний твір – ораторію «*Cantillorio*»¹(«Кантілорія»). Дві Книги «Кантілорії» (1990, 1991), що написані на біблійські тексти, виконують три хори: чоловічий, мішаний та хор хлопчиків, квартет солістів, два читці і симфонічний оркестр. Задум митця розкривається завдяки створенню низки тем, які він доручає кожному з хорів, лейтритму, що пронизує всю партитуру, шумовим ефектам

¹У примітках композитор надає роз'яснення: «*Слово *Cantillorio* виникло як синтез кантілени та ораторії».

в оркестрі, введенню в партитуру завивання сирен – відлуння війни – і посиленню динаміки аж до кульмінації, після якої настає пронизлива тиша (генеральна пауза), на тлі якої звучать слова читця про жахіття воєнних часів.

Але не тільки власні твори пропагував Й. Дорфман. Його цікавила й надихала сучасна музика, музика ХХ–ХХІ століть, тому на фестивалях, організованих митцем, звучали твори А. Берга, А. Шенберга, Е. Блоха, Д. Шостаковича, П. Бен-Хаїма, Л. Бернстайна, А. Копленда, А. Крейна, Є. Станковича, та ін. Митець багато уваги приділяв питанням розвитку ізраїльської композиторської школи, бо вважав, що, в якій би країні не народилися чи вчилися єврейські композитори, вони розвивають саме ізраїльську музичну культуру, збагачують її та сприяють її розквіту.

Й. Дорфман володів надзвичайною енергетикою, його ідеї завжди були креативними, а сила впливу його особистості була винятковою. Він завжди втілював задумане в життя. Під час роботи в журі престижного міжнародного конкурсу піаністів імені М. К. Чюрльоніса в Литві (м. Вільнюс) його осяяла думка про проведення в цій країні фестивалю єврейської музики. І вже 1992 року завдяки його енергії та переконливій аргументації такий фестиваль відбувся.

Підкреслимо, що Й. Дорфман спрямовував свою енергію на організацію не тільки музичних фестивалів, але й наукових симпозіумів. Так, завдяки йому відбулася міжнародна конференція, присвячена 110-річчю від дня народження П. Гіндеміта.

Синтезом педагогічного і просвітницького різновидів діяльності митця стала організація літньої міжнародної музичної академії – *International Summer Academy of Music*, яку за рік до смерті, 2005 року, Й. Дорфман створив у німецькому місті Міхельштадті, де до сьогодні проводяться фортепіанні та композиторські майстер-класи, на які запрошуються видатні митці світового рівня, та конкурси молодих виконавців і композиторів. Авторці цієї статті поталанило здобути перемогу на фортепіанному конкурсі 2012 року і, за традицією, працювати у складі журі наступного конкурсу 2013 року. Спілкування

з Л. Дорфман, Д. Поллаком, О. Бен-Амотсем надзвичайно надихало. Названі мистецькі заходи вражали високим професіоналізмом, творчою атмосферою, що вкупі сприяло становленню молодих виконавців. Композиторський конкурс, що нині носить ім'я Й. Дорфмана, виявляє талановитих молодих митців, які створюють нову музику, як і мріяв видатний ізраїльський композитор.

Але попри важливість трьох розглянутих напрямів діяльності, четвертим – головним для Й. Дорфмана – було написання музичних творів. В Ізраїлі вектор композиторської творчості митця дещо змінюється в бік написання духовних композицій. Закладена з дитинства Віра (іудаїзм) з кожним днем перебування в Ізраїлі посилювалася і, крім інструментальних творів, у доробку Й. Дорфмана з'являються хоріві. І однією з перших є композиція «Камені Єрусалиму» (1973–1974), що створена для сопрано *solo*, перкусії та каменів, які митець особисто збирав у святому місті, що вважав найпрекраснішим на Землі, та під час виконання твору стукав ними.

Й. Дорфман продовжував експериментувати і з жанрами, і з виконавськими складами – 1992 року були створені три мотети для чоловічого хору на тексти псалмів, 1995 року написана кантата «Духовні діалоги» для віолончелі, чоловічого хору, солістів і ансамблю хлопчиків, а також молитва «Мир Єрусалиму» для сопрано *solo*, труби й органа. 2000 року Й. Дорфман створив кантату, яку присвятив загиблим в Освенцимі та під час Голокосту: «...*das sie leben*» для тенора, баритона та мішаного хору *a cappella*, за основу якої взяті псалми Давида і текст «Пісні про убієнний єврейський народ» І. Кацельсона, який був убитий 1 травня 1944 року в концтаборі Освенцим.

У перші роки перебування в Ізраїлі композитор експериментував у галузі електронної музики із застосуванням як природних звуків, так і оброблених за допомогою синтезатора, електронного модулятора та іншого електроакустичного обладнання. Прикладом такої композиції є твір «*Viribus Unitis* № 1» для фортепіано, кільцевого модулятора та гучномовців (1977). Й. Дорфман – чудовий піаніст, і в композиціях, створених для фортепіано, він прагнув до охоплення його повного

діапазону, тобто максимально використовував можливості інструмента. А в творі «*Viribus Unitis № 3*» (1979). композитор поєднав фортепіано з голосом, ударними, а також кільцевим модулятором і гучномовцями. Експериментував Й. Дорфман до останніх днів свого земного шляху. Так, 2000 року ним була написана ораторія «*The Schoepfung*» для мішаного хору, хору хлопчиків, колоратурного сопрано, тенора, баритона, баса, кларнета, шофара, віолончелі, ударних та клавішного синтезатора. Застосування шофара – народного ізраїльського ритуального інструмента – мало для композитора важливе значення, адже традиція гри на ньому сходиться до біблейських часів; шофар згадується в рядках Тори (Книга Левіт), де йдеться про те, що Сьомого місяця синам Ізраїлевим буде спочинок, згадка про голос сурми (шофара), святі збори (Лев. 23: 23–25). Якщо у давні часи в шофар сурмили з різних важливих приводів, зокрема, коли йшли на війну, то сьогодні цей інструмент звучить в синагогах на іудейський Новий рік та на Судний день (День спокутування).

Й. Дорфмана надзвичайно надихав ізраїльський фольклор. Через багато років в Ізраїлі він повернувся до тих прекрасних мелодій, які співав йому батько в дитинстві, повернувся до першоджерел, що стали підґрунтям його композиторської творчості. Таким чином з'явилася низка творів, написаних під враженням від народного музикування клезмерів, зокрема, «*Klezmer Ballad*» – концертно для фортепіано і струнного оркестру (1995). А однією з перших композицій, створених на «землі обітованій», є «Дванадцять колін Ізраїлевих» для клавішних інструментів, шофара, перкусії, зі світловими ефектами та слайдами вітражів Марка Шагала (1975) (Дорфман Йосеф, н. д.).

Жанрові обрії композиторського доробку Й. Дорфмана розширилися й за рахунок написання низки музично-сценічних творів – опер і балетів. Спадщина ізраїльського митця, зокрема, містить оперу «*The Dragon*» на дві дії (1982–1984, за п'єсою Є. Шварца), оперу-монодраму «*Shulamith*» на одну дію (1995) за мотивами Старого Завіту для сопрано та ударних інструментів, балет «*Waves of Time*» на біблійні теми (1984), «*Magic ballet*», де композитор застосував поєднання

арфи й перкусії (1980) та ін. А в мультимедіа «*Mantle of Stones*», написаній у графічній нотації, Й. Дорфман використав звучання людського голосу, природних звуків та каміння (1980).

Отже, відповідно до висновків дослідження Н. Савицької щодо вікового музикознавства, біографічний сценарій Й. Дорфмана корелює з першим варіантом третьої типологічної моделі, «яка розвивається за *крещендючим* принципом»: це «поступове формування без рапто-вих зупинок і зрушень, латентних або явно виражених криз, природній розвиток таланту, що сягає вершини в фазі акме» (Савицька, 2008: 217), що відповідає, зокрема, логіці життєтворчої дуги таких митців, як Мендельсон, Шопен, Брукнер, Франк, Сен-Санс.

Висновки.

У підсумку аналізу життєтворчості Й. Дорфмана здійснена її періодизація згідно з біографічним, географічним, творчо-еволюційним та віковим критеріями. Періодизація сприяла структуруванню життєвих перипетій митця, його просвітницьких проєктів і творчих досягнень.

Установлено, що три періоди життєтворчості Й. Дорфмана відображують його еволюцію як композитора, виконавця, педагога, громадського діяча та просвітителя. **Перший період** (1940–1958, Одеса – Узбекистан – Одеса) – *дитинство*, коли визначилася його доля музиканта; **другий** (Одеса, 1958–1968 – Москва, 1968–1972) – *становлення* Й. Дорфмана як виконавця і композитора; **третій період** (1973–2006, Ізраїль) – *творча зрілість* – кульмінаційна зона життєтворчості митця, коли єврейська тема, тема страждань єврейського народу превалює в його доробку як у змістовому вираженні, так і в інтонаційному насиченні створених ним композицій, а досягнення Йосефа Дорфмана в різних галузях музичної культури визнані світом.

Перспектива подальших розвідок спадщини Й. Дорфмана полягає в дослідженні творів митця, які віддзеркалюють постмодерні пошуки ізраїльського композитора.

ЛІТЕРАТУРА

- Бентя, Ю. (2019, 24 верес.). Ізраїльська музика в Національній філармонії: старі концепції, чесне виконання. https://lb.ua/culture/2019/09/24/438123_izrailska_muzika_natsionalniy.html
- Дорфман Йосеф. У *Електронна єврейська енциклопедія WorldORT*. <https://eleven.co.il/jewish-art/music/11465/>
- Йосеф Дорфман: відроджена єврейська класична музика. (2013, 15 бер.). *Ізраїль для вас*. <https://il4u.org.il/blog/about-israel/culture/iosif-dorfman-vozrozhdannaya-evrejskaya-klassicheskaya-muzyka>
- Раух, Карина (2008, 23.04). Пам'яті Йозефа Дорфмана. <https://viknaodessa.od.ua/newspaper/news/?9908>
- Савицька, Н. В. (2008). *Хронос композиторської життєтворчості*. (Монографія). Львів: Сполом.

REFERENCES

- Bentia, Yu. (2019, Sept. 24). Israeli music in the National Philharmonic: old concepts, honest performance. https://lb.ua/culture/2019/09/24/438123_izrailska_muzika_natsionalniy.html [in Ukrainian].
- Dorfman Yosef. (n.d.). In *Electronic Jewish Encyclopedia WorldORT*. <https://eleven.co.il/jewish-art/music/11465/> [in Russian].
- Raukh, K. (2008, Apr. 23). In memory of Yosef Dorfman. <https://viknaodessa.od.ua/newspaper/news/?9908> [in Russian].
- Savitska, N. V. (2008). *Chronos of the composer's creative life*. (Monograph). Lviv: Spolom [in Ukrainian].
- Yosef Dorfman: revived Jewish classical music. (2013, March 15). *Israel for you*. <https://il4u.org.il/blog/about-israel/culture/iosif-dorfman-vozrozhdannaya-evrejskaya-klassicheskaya-muzyka> [in Russian].

Natalya Zolotaryova

Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts,
PhD in Art Studies, Associate Professor, the Department of Special Piano;
e-mail: natalyazolo@meta.ua; ORCID iD:0000-0001-9768-248X

The life and work of J. Dorfman: self-knowledge journey

Statement of the problem. The name of Joseph Dorfman (1940, Odesa, Ukraine – 2006, Los Angeles, buried in Tel Aviv, Israel) is little-known in our country, although the artist began his career in Ukraine, and his composer creation is

extremely large and diverse – it contains more than 200 works in various genres that have received worldwide recognition. In addition, J. Dorfman was involved, along with J. Tal, M. Kopytman and N. Sherif in the creation of the modern Israeli school of composing. Thus, the study of the origins of J. Dorfman's work, his heritage in general and its genre and style paradigm is an important task of music science.

Objectives, methods, and novelty of the research. *To date, there is no study of the creativity and personality of the outstanding artist of the twentieth and early twenty-first centuries – J. Dorfman – in the national musicology. The latter determines the novelty of the proposed research, as well as the study of the origins of J. Dorfman's work, his legacy in general, and its genre and stylistic direction. The purpose of the study is to create a periodisation of the life of the outstanding Israeli composer and to consider the most significant works of his heritage. The study used methods such as biographical to study the composer's life; historical and contextual to identify J. Dorfman's achievements in the context of Israeli musical art; the value method to comprehend the artist's worldview of the spiritual perception of the world; and the genre and style to highlight the composer's achievements in terms of the genre palette and style paradigm.*

Research results. *The analysis of J. Dorfman's life work allowed for its periodisation according to biographical, geographical, creative, evolutionary and age criteria. The periodisation helped to structure the artist's life vicissitudes, pedagogical achievements, educational projects, and creative achievements. The three periods of J. Dorfman's life reflect his evolution as a composer, performer, teacher, public figure, and educator. According to the conclusions of the study by N. Savytska's study of age-old musicology, J. Dorfman's biographical scenario corresponds to the logic of the life arc of such artists as Mendelssohn, Chopin, Bruckner, Franck, and Saint-Saëns.*

Conclusion. *Three periods of J. Dorfman's life are identified: the first (1940–1958, Odesa – Uzbekistan – Odesa) is his childhood, when his fate as a musician was determined; the second (Odesa, 1958–1968 – Moscow, 1968–1972) is the formation of J. Dorfman as a performer, teacher, and composer; the third period (1973–2006, Israel) – creative maturity – the culmination of the artist's life, when the Jewish theme of his work became decisive, and his achievements in various fields of musical culture were recognized by the world academic community.*

Keywords: *Israeli school of composition; J. Dorfman; genre; style; composer-performer; teacher-educator.*

Стаття надійшла до редакції 21 лютого 2025 року